

Αρμενιστής

Τόμ. 2, Αρ. 2 (2024)

Αρμενιστής

Ἦδη μὲν φάος ἦεν ἐπὶ χθόνα: ὅλα τα πρωινά της
Οδύσσειας

Χαράλαμπος Γιαννακόπουλος

doi: [10.12681/armen.37631](https://doi.org/10.12681/armen.37631)

Copyright © 2024, Χαράλαμπος Γιαννακόπουλος

Άδεια χρήσης [##plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4/##](https://plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4/).

Χαράλαμπος Γιαννακόπουλος

Ἦδη μὲν φάος ἦεν ἐπὶ χθόνα: ὅλα τα πρῶινά της Οδύσσειας

Από τον δεκάχρονο νόστο του Οδυσσέα η ομηρική *Οδύσσεια* καλύπτει, ως γνωστόν, μία περίοδο σαράντα μόνο ημερών. Λιγότερες δηλαδή και από την *Ιλιάδα*, της οποίας η διάρκεια φτάνει τις πενήντα τρεις ημέρες και νύχτες – και ως

κράτησε ο Τρωικός πόλεμος όσα χρόνια κράτησε και το ταξίδι του βασιλιά της Ιθάκης. Από αυτές μάλιστα τις σαράντα μέρες της *Οδύσσειας*, μόνο οι έξι αναπτύσσονται με λεπτομέρειες, αυτές που εκτείνονται από την άφιξη του Οδυσσέα στην Ιθάκη μέχρι τη μυστικά σχεδιασμένη μνηστηροφονία, στην προτελευταία ραψωδία του έπους. Ο ποιητής πάντως, και στη μία και στην άλλη περίπτωση, κατορθώνει με ποικίλα αφηγηματικά μέσα να περιλάβει στο ποίημά του ένα μεγάλο πλήθος γεγονότων και πληροφοριών.

Ο ήλιος, ωστόσο, ανατέλλει μες στην *Οδύσσεια* λιγότερες από σαράντα φορές, αρκετές από τις οποίες μάλιστα λαμβάνουν χώρα, στο πλαίσιο αληθινών ή και πλαστών ιστοριών που διάφορα πρόσωπα του έπους αφηγούνται (ο ίδιος ο Οδυσσέας, ο Μενέλαος και η Ελένη, ο Νέστορας, ο Δημόδοκος και, στον κάτω κόσμο, ο Αγαμέμνωνας), ιστορίες που τοποθετούνται συνεπώς πέραν των σαράντα οδυσσειακών ημερών. Αυτό πάντως δεν συμβαίνει επειδή ο ποιητής δεν ενδιαφέρεται να περιγράψει την έλευση της μέρας και την προσπερνάει σιωπηρώς· ακριβώς το αντίθετο θα λέγαμε: η άφιξη της αυγής είναι το κατεξοχήν ορόσημο μεταξύ των ραψωδιών και των σκηνών που αφηγείται το έπος και πάντα αναφέρεται λιγότερο ή περισσότερο αναλυτικά. Υπάρχουν όμως επεισόδια του νόστου που ενώ διαρκούν πολλές μέρες -το ταξίδι του Οδυσσέα με τη σχεδία που έφτιαξε στην Ωγυγία, για παράδειγμα- δεν περιγράφονται από τον ποιητή αναλυτικά αλλά

συνοπτικά, και έτσι μειώνονται οι ευκαιρίες που έχει στη διάθεσή του ο ποιητής για να μας δείξει την ανατολή του ηλίου.

Ο πιο συνηθισμένος τρόπος περιγραφής του φαινομένου, στην *Οδύσσεια*, είναι ο μονόστιχος «Και μόλις ροδοδάχτυλη πήρε η Αυγή να φέγγει...», όπως διαβάζουμε στον πρώτο στίχο της δεύτερης ραψωδίας και πολλές φορές ακόμα στη συνέχεια. Αυτός, ωστόσο, δεν είναι ο μοναδικός μονόστιχος που -έτσι τηλεγραφικά- φέρνει το φως στον κόσμο. Συναντάμε επίσης τον στίχο «Τότε η Αυγή σηκώθηκε απ' τον λαμπρό της θρόνο...» (ζ 48) ή, παρακάτω, «Την τρίτη μέρα που η Αυγή έσυρε τα μαλλιά της...» (κ 144) και «Έτσι είπε εκείνη κι η Αυγή χρυσόθρονη εφάνη» (κ 541). Ο χρυσός θρόνος στον οποίο κάθεται η Αυγή εμφανίζεται επίσης αρκετές φορές, όπως στο ο 495, «Γιατί ήρθε αμέσως η Αυγή με τον ωραίο θρόνο...», όπως και τα μαλλιά της πρωτύτερα: «Μα μόλις έφερε η Αυγή με τους ωραίους πλοκάμους / την τρίτη μέρα...» (ε 390).

Σε άλλες πάντως, εκτενέστερες, περιγραφές ο ποιητής μάς παρέχει περισσότερες λεπτομέρειες για την Αυγή, τη γνωστή μας μυθολογική Ηώ, πέρα από τα μαλλιά, τα ρόδινα δάχτυλά της και τον θρόνο της. Στην αρχή της τρίτης ραψωδίας, φερ' ειπείν, σε μια ασυνήθιστα διεξοδική εικόνα κατονομάζεται αφενός ο τόπος από τον οποίο ο ήλιος εξέρχεται, το ρεύμα του Ωκεανού που, κατά τους Αρχαίους, περιβάλλει τα πάντα, και αφετέρου η ευρύτητα της ευεργετικής του επιρροής, τόσο στους αθάνατους όσο και στους θνητούς και στην καρποφόρα γη: «Αφήνοντας πανέμνοστη του Ωκεανού τη λίμνη / ψηλά στον χάλκινο ουρανό ξεπρόβαλε ο ήλιος, / για να φωτίσει τους θεούς και τους θνητούς ανθρώπους, / της γης που βγάζει σίκαλη τα γόνιμα χωράφια».

Άλλοτε αυτό που τον ενδιαφέρει δεν είναι ο τόπος κατοικίας του Ήλιου, αλλά πλάι σε ποιον ξυπνάει κάθε μέρα η Αυγή. Γνωρίζουμε από τον ίδιο τον Όμηρο, αλλά και από τον Ησίοδο, τον Απολλόδωρο και τους Ομηρικούς ύμνους, κάποιους τουλάχιστον από τους άνδρες που είχε αγαπήσει η αθάνατη θεά: τον Ωρίωνα, τον Αστροίο, τον Κέφαλο, τον Τιθωνό. Σε αυτόν τον τελευταίο η Ηώ χάρισε μεν την αθανασία, αλλά λησμόνησε να τον κάνει αγέραστο. Στο τέλος, σε βαθιά πια γεράματα, οι θεοί τον μεταμόρφωσαν σε τζιτζίκι. Στην πέμπτη πάντως ραψωδία της *Οδύσσειας* αυτό δεν έχει συμβεί ακόμα· οπότε: «Του ευγενικού της Τιθωνού άφησε η Αυγή την κλίνη, / να φέρει στους αθάνατους και στους θνητούς το φως της».

Η Αυγή έχει τον προάγγελό της, το άστρο της Αφροδίτης, που ειδοποιεί τους ανθρώπους για την επικείμενη έλευσή της: «Και όταν πρόβαλε ψηλά το πιο λαμπρό αστέρι, / που της εωθινής Αυγής πρώτο το φως αγγέλλει...». Πιο ενδιαφέρον έχει, ωστόσο, η περίπτωση εκείνη μες στην *Οδύσσεια* όπου εμφανίζεται η Αθηνά να ελέγχει τις κινήσεις της Ηώς.

Όταν ο Οδυσσεάς, ύστερα από την εξόντωση των μνηστήρων, αποκαλύπτεται επιτέλους και αναγνωρίζεται από την Πηνελόπη, ξεκινάει να της αφηγείται τις περιπέτειες και τα πάθη που πέρασε μέχρι να επιστρέψει στην Ιθάκη, κοντά της. Οι δυο τους θρηνούν τα χρόνια που πέρασαν και θα τους έβρισκε τότε το ξημέρωμα, μας λέει ο ποιητής, αν δεν φρόντιζε η Αθηνά, με μια σπάνια για τους Αρχαίους παρέμβασή της, να ανατρέψει τη φυσική τάξη: «Η ροδοδάκτυλη Αυγή ακόμα να θρηνούνε / μπορεί και να τους έβρισκε· άλλα στον νου της όμως / έβαλε τότε η Αθηνά με λάμψη μες στα μάτια. / Τη νύχτα καθυστέρησε στα πέρατα της δύσης / και τη χρυσόθρονη Αυγή στου Ωκεανού το ρεύμα / την κράτησε κι ούτε άφησε τα γρήγορα άλογά της / να ζέψει, αυτά που φέρνουνε το φως της στους ανθρώπους, / τον Λάμπο, τον Φαέθοντα, που την Αυγή οδηγούνε». Και μόνο αφού χορτάσανε οι δύο σύζυγοι τον θρήνο και τις κουβέντες τους, επέτρεψε η θεά στην Ηώ να ξεπροβάλει: «Η Αθηνά / αμέσως τη χρυσόθρονη Αυγή σήκωσε τότε / απ' τις ροές του Ωκεανού φως στους θνητούς να φέρει».

Μια νέα μέρα ξεκινούσε, «κιόλας ο ήλιος άπλωνε πάνω στη γη το φως του», ήδη μὲν φάος ἦεν ἐπὶ χθόνα.